

ITTHONTALANUL?

Kevesen lehetnek, akik nem ismerik S. Benedek András nevét kishazánkban. A „hetedéziglen prédikátorok fiát”, aki Kovács Vilmos méltó szellemi társaként egyik motorja volt az anno köréjük szerveződött Forrás Stúdióknak. A Mestert, ahogyan a hozzá közelállók nevezik olykor, s nem csak azért, mert az anyaországba-toloncoltatását (ez alatt elsősorban a szellemi-szakmai ellehetetlenítést értem) követően Budapesten a Mester utcában él.

Az idén születésének kerek évfordulóját ünneplő költő, művelődéstörténész legutóbbi versválogatása talán a fenti ténynek betudhatóan is összegzés jellegű. Lírába foglalt időrendi hosszmetazete az eddig megtett életpályának, voltaképpen egyfajta önreflexió, s a művek egy dicstelen századfél lenyomatai. Dicstelen, mert aki át- és megélté, az ezt megelőző borzalmak emlékeivel és következményeivel volt kénytelen szembesülni. S mégis, a monolit birodalom fojtogató nyomása alatt is élni akart az elszakított nemzettest, kutatni akart a tudós, és verset írni a költő. Minderre S. Benedek András eddigi életműve kiváló bizonyíték.

Bár a szerzőt elsősorban nem a költészete tette „fajsúlyossá” a kárpátaljai magyarság kultúrtörténetében. A „szülőföld-tudomány polihisztoraként”, polgárjogi harcoként lett igazán jelentőssé, és e két cím viselője maradt azt követően is, miután a szűkebb pátria elhagyására kényszerítetett. A költői megnyilatkozás jogáról és kötelességéről azonban a tudományos tevékenysége mellett sem volt képes lemondani, s így önnön alanyiségába is enged némi bepillantást nyerni az érdeklődő olvasónak.

A költő S. Benedek András „forrásos” nemzedéktársaihoz hasonlóan a közösségiség költője. S miként *Itthontalanul* című gyűjteménye mutatja, lírájának tengelyét a történelem képezi. Históriais poéta, hűen Munkács szelleméhez. Nála a társakra oly jellemző népköltészeti motívumok is háttérbe szorulnak, alárendelődnek a történetiségnek, ami már-már az egyszólamúságig uralkodó jelleg. A kötetben érzékelhető a könnyedség és az individualitás, de egyikük sem kap kiemeltebb szerepet.

Szerzőnk kifejezőmódja alig változott az eltelt évtizedek során. Bár e gyűjtemény egyes darabjai különböző időpontokban íródtak, ez mégsem érezteti hatását számottevően, az egymástól temporálisan távol eső művek közötti eltérés csekély, tartalmi síkon szinte ki sem mutatható. A kötet egységes képet mutat. Még a ciklusokat elválasztó határvonalak is elmosódnak, első olvasatra mintha egyetlen nagy ciklus lenne. Bárhol üssük is fel a könyvet, azonnal érzékelhető a költő által megszenvedett történelem ólom-súlya. Mintha minden egyes szerzemény egy-egy hatalmas kötömb volna a nemzet piramisából, amit kinnal emelnek az időtlenség csúcsai felé. Sűrű,

fájdalmas lélekdocumentumok, melyekben a szerző a közösségével azonosul. Ilyen fokú integráció mellett természetesen érthető a történetiség markáns dominanciája.

Szerkezeti felépítésében a kötetet a ciklushatárok öt részre tagolják. Az első, *Nem* című ciklusban kap helyet a könyv címadó verse is, ennek folytán jelentősége kiemelt. Mennyire jellemző költői attitűd nem csak S. Benedek Andrásra, de az egész Forrás-nemzedékre az „ittihontalanságban” is a *Nem* dacos kitartása, ha kell, az abszurditásig: *E fölszabdalt földet el nem űzbeded, / Nem a belé bicsaklott életet. // Ezért hát lóbetnek båtba, balántékon, / nem űk bozzák el jövendő balálom.*(*Nem*) Miként a ciklus verseit tartalmi szempontból szorososan összetartja a sorsvállalás eszmeisége, ugyanígy formailag is jellemzően uralkodó marad a hagyományos versépítkezés, a jobbára négy-soros strofászerkezet, az ütemhangsúly.

A *Fegyvertelenül* című ciklus narrátora esendőbb, kiszolgáltatottabb, a hangütés imaszerűbbé válik, megszaporodnak a vallásos, bibliai utalások. Bár a hit, a nemzetfenntartás akarása itt sem veszíti el szerepét, s a historikusság sem veszít pozíciójából. A *Karácsony 1955* című korai, majd valószínűleg később átdolgozott versében a Káin-fiak allegorikusan vodkát vedelnek, ott, ahol a betlehemekeket betiltották. És épp a hit „betiltása” a kulcs, és a nonszensz, hiszen afőlött földi halandónak nincs hatalma.

Formai szempontból lényeges, hogy meg-megtörök a versszakok és a versegész fentebb említett szimmetriája. Helyenként az íráskép a szabadvers irányába mozdul el, de a rímelés-kényszer centripetalitása továbbra sem ereszti messzire a költőt.

A *Kelet Párizsa* ciklus versei inkább a jelenre reflektálnak: *A vasfüg-gönyt centire eladtuk, / Az ország kapuit kitárta.*(*Barbárok*) Szerkesztett felsorolása ez a jelen egyik égető társadalmi, s ezzel együtt nemzeti problémájának. De lássuk, hogyan folytatódik ez a költemény: *Nincs már mit adnunk adóba, / Nem kell az üres hodály, / Hisz így is övék a fél Fasor, / És övék Bartók, és övék Kodály.*) S kik ezek az űk? Mint Kavafisz erőtlen szenátorai által várt barbárok? Mindegy, hogy kicsodák, a nemzet felajánlja bukását. A bomlás öngerjesztő folyamat.

Itt, az alcímekben kapnak helyet az élő, s a már eltávozott pályatársaknak, az Édesapjának címzett poémák, rendre szembesítve önmagát is az ember egzisztenciája, léte fölé magasodó idő hatalmával, a kiszolgáltatottsággal. A közösségi megsemmisülés képei is feltűnedeznek, de itt kap helyet a *Munkács* című vers is, melynek zárósora egy Kovács Vilmos-vers sorát idézi, s méltán lett később antológiacímme: *Nézz töretlen bomlokomra!* Némi antik fényt, bukolikus nyugalmat is ígér az *Őszi dal*, bár a prés alatt „kivérző” bogyók képzettársítással könnyen kapcsolódnak a vérző tör-

ténelemhez. S a törvényt napot ülő égi gazda borához mi magunk vagyunk a szőlőszemek.

A *Lebettem volna* ciklus nyolc költeménye a válogatás legalányibb része. Itt már megjelennek konkrét, életrajzi elemek is. És a humor, azaz irónia, vagy valami még fanyarabb. A *Leittuk Lenint* a harmadik Róma dekadenciáját állítja pellengérré, miközben itt sem felejtődik ki a léleknyomorítottóság drasztikus megjelenítése: *Verejtékben fekszünk az ágyon, mint / kazal alján meggyalázott asszony*. Az „alzsirszke” olcsó vörösboros alvilága ez. A tehetlenségé, ahol a Gólem bronzkarja új holokauszt felé mutat. A történelem itt prostituálttá lesz, majd a kádári szocializmus is mérsékeltlen habzó meleg sörré lényegül.

Köteles rész (?) Nos, igen, a köteles részben újra visszatérünk az alaphanghoz. A *Janicsárokban* (1970) az oldott kéve magyar átka válik a vers által megjelenítetté, a költőtől megszokott módnál tömörebb formában, nagyobb átütő erővel. Visszatérnek történelmi katasztrófáink földrajzi helyszínei, a hódító törökök, tatárok, s tárgyi momentumok is, mint például a kopja. E néhány költemény jellemzője, hogy viszonylag kisebb terjedelműek, koncentráltabbak. Kemények, mint a gyémánt, de szikrázóbbak is, és a korábbi sötét tömbökkel összevetve – s ez lényeges – áttetszők. E ciklus darabjaiban mutatható ki leginkább a modernebb verskezelés hatása S. Benedek András költészetében. Talán epigrammaszerűségükkel váltják ki ezt a hatást a befogadóban, itt többet mer rábízni a versmondatra. Ritmikailag a Forrás-stúdiósok többségére jellemző módon a konvenciók keretei között marad, csak tipográfiailag tördel, ha szükségét érzi, eltérő módon.

Érdekesség, hogy az e ciklusba sorolt hét versből négy a hetvenes években született, s rokonítható egy-két hasonló keltezésű, más csoportba sorolt költeménnyel ('76).

S. Benedek András gyűjteményes kötete nem csak lírai korrajz, pusztán hosszmetazete az eddig megtett életpályának. Az itt-ott megjelenő ritmuszavarok, a tartalmi vetület súlyával magyarázhatóan fellépő túlsúlyoltság, nehézkesség mellett mégis hiteles megjelenítése az annak idején a Forrás Stúdió által képviselt költészeteszménynek, mely a kisebbségi lét hátrányai-val szembeni küzdelemben látja minden szellemi tevékenység, így a poézis értelmét is. Méltányolható, hogy ez a költészeteszmény távol áll a l'art pour l'art, a poesie pure elméletétől.

S. Benedek András, annak ellenére, hogy már jó ideje az anyaország fővárosában él, ma is őrzi kárpátaljiságát. Ami nem feltétlenül vétek vagy erény: jelenség. (*S. Benedek András: Ithontalanul. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.*)